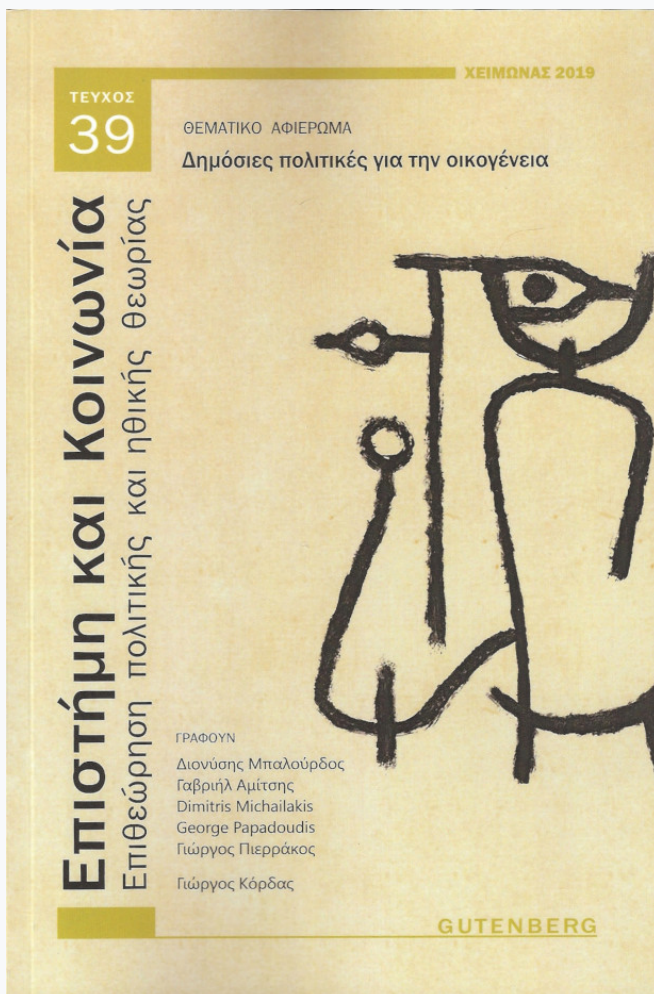

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 39 (2019)

Δημόσιες πολιτικές για την οικογένεια

Γιάννης Κωνσταντινίδης (2018) Επιλέγοντας: Η Κοινή Γνώμη και τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα και στον Κόσμο 2015-2017. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.

Γιάννης Τσίρμπας

doi: [10.12681/sas.19614](https://doi.org/10.12681/sas.19614)

Copyright © 2020, Yannis Tsirbas

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσίρμπας Γ. (2019). Γιάννης Κωνσταντινίδης (2018) Επιλέγοντας: Η Κοινή Γνώμη και τα Πολιτικά Κόμματα στην Ελλάδα και στον Κόσμο 2015-2017. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 39, 158–163. <https://doi.org/10.12681/sas.19614>

κο-χωρικού διαχωρισμού, το οποίο γίνεται ολοένα και πιο έντονο στην Ελλάδα.

Το βιβλίο της Μαρίας Πετράκη συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός διεπιστημονικού διαλόγου σε θέματα που αφορούν την κοινωνική πολιτική σε τοπικό επίπεδο. Η συμβολή του συνίσταται τόσο στη μεθοδολογία ανάλυσης όσο και στα συμπεράσματα τα οποία τεκμηριώνει και στις προτάσεις που διατυπώνει. Δίνει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα σε ζητήμα-

τα εισοδηματικών ανισοτήτων, γεωγραφικής πόλωσης και κοινωνικού διαχωρισμού. Επίσης, αναδεικνύει τη σημασία του τοπικού επιπέδου στη διαμόρφωση και άσκηση αποτελεσματικής κοινωνικής πολιτικής. Τα θέματα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα και συνιστούν ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο πεδίο επιστημονικής έρευνας.

Ιωάννης Ψυχάρης

Γιάννης Κωνσταντινίδης, *Επιλέγοντας: η κοινή γνώμη και τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα και στον κόσμο 2015-2017*, εκδόσεις Τζιόλα, Θεσσαλονίκη 2018, 332 σελ.

Η ΤΡΙΕΤΙΑ 2015-2017 αποτελεί ίσως την πιο ταραχώδη περίοδο της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, αλλά και μια ενδιαφέρουσα περίοδο διεθνώς. Στην Ελλάδα το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα συνέπεσε με την κορύφωση της οικονομικής κρίσης, το τέλος του δεύτερου προγράμματος οικονομικής διάσωσης της χώρας με αντάλλαγμα οικονομικές μεταρρυθμίσεις και σκληρές πολιτικές λιτότητας, αλλά και την αλλαγή

κυβερνητικού παραδείγματος με τη για πρώτη φορά ανάδειξη στην κυβέρνηση ενός κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο η περίοδος 2015-2017 χαρακτηρίστηκε από το δημοψήφισμα για την έξοδο της Μεγάλης Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), τη νίκη του Donald Trump στις αμερικανικές προεδρικές εκλογές, αλλά και μια σειρά από άλλες εκλογικές αναμετρήσεις και δημοψηφίσματα.

Ο Γιάννης Κωνσταντινίδης στο βιβλίο του *Επιλέγοντας*, επιχειρεί να ανατάμει την ταραχμένη και πολλαπλώς σημαντική αυτή περίοδο, τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή διάστασή

της. Το βιβλίο αποτελεί ως επί το πλείστον μια συλλογή αναλύσεων του συγγραφέα που είχαν δημοσιευθεί κατά την ανωτέρω τριετία σε εφημερίδες και ιστοσελίδες. Παρόλα αυτά, δεν πρόκειται απλώς για συλλογή άρθρων με μια παρατακτική λογική. Αντιθέτως, υπάρχουν στοιχεία που προσδίδουν στον τόμο συνοχή και δομή η οποία προσιδιάζει στη λογική απάντησης ερευνητικών ερωτημάτων. Το βιβλίο, δηλαδή, αποτελεί κάτι περισσότερο από το απλό άθροισμα των μερών του. Αυτό συμβαίνει για συγκεκριμένους λόγους. Καταρχάς, ο Κωνσταντινίδης δεν παραθέτει τα κείμενα με βάση τη χρονολογική σειρά της αρχικής δημοσίευσής τους. Αντιθέτως, συγκροτεί μια δομή με σαφή εννοιολογική πυξίδα, η οποία δίνει στο βιβλίο την προοπτική μιας θεματικά εστιασμένης ανάλυσης, ακολουθώντας μια παραγωγική λογική.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος του βιβλίου ο συγγραφέας ξεκινά με μια ενότητα κειμένων που στοχεύουν στην αποσαφήνιση, μερικές φορές με εκλαϊκευτικό και κάποιες άλλες με ανεκδοτολογικό τρόπο, πάντα όμως με επιστημονική και μεθοδολογική επάρκεια, του ερευνητικού εργαλείου των δημοσκοπήσεων. Ο Κωνσταντινίδης προσπαθεί μεθοδικά να 'απομαγεύ-

σει' τις δημοσκοπήσεις, να τις θέσει στις πραγματικές τους διαστάσεις, να οριοθετήσει τη σημασία και τις χρήσεις τους και, ταυτοχρόνως, να εκπαιδεύσει τους αναγνώστες, που θα μπορούσαν να είναι από ανήσυχοι πολίτες μέχρι νέοι φοιτητές πολιτικής επιστήμης, στον τρόπο ανάγνωσης πολιτικών ερευνών. Επικεντρώνεται, επίσης, σε μια σειρά από βασικές έννοιες και φαινόμενα που αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της πολιτικής ανάλυσης, τόσο στο ελληνικό πλαίσιο όσο και διεθνώς: δικομματισμός, μεταπολίτευση, κομματική ταύτιση και συναισθήματα, κυβερνητική αποτελεσματικότητα, ορθολογική επιλογή. Εν συνεχεία, αναλύεται η δομή του ελληνικού κομματικού συστήματος και η πορεία μεταμόρφωσής του κατά την περίοδο της κρίσης, αναλύονται οι εκλογικές αναμετρήσεις της περιόδου, δηλαδή οι βουλευτικές εκλογές του Ιανουαρίου και του Σεπτεμβρίου 2015, καθώς και το δημοψήφισμα του Ιουλίου εκείνου του έτους, και ακτινοσκοπείται η κοινή γνώμη και οι εξελίξεις της έως το τέλος του 2017.

Στο δεύτερο μέρος του πονήματός του ο Κωνσταντινίδης παρουσιάζει και αναλύει την πορεία και τις επιλογές των βασικών παικτών του ελληνικού κομματικού συστήματος στο πλαίσιο του

συμπυκνωμένου πολιτικού χρόνου της περιόδου της κρίσης. Σε αυτό το μέρος του βιβλίου, ο συγγραφέας εισάγει στην ανάλυσή του δύο διακριτά στοιχεία. Το πρώτο αφορά τη στρατηγική διάσταση, δηλαδή τις επιλογές που κάνουν οι κομματικοί δρώντες ανάμεσα σε διαφορετικές εναλλακτικές λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τους τις διαθέσιμες επιλογές των υπόλοιπων παικτών. Το δεύτερο αφορά τη διάσταση της πολιτικής επικοινωνίας, το πώς δηλαδή τα πολιτικά κόμματα ανταγωνίζονται στη δημόσια σφαίρα.

Για τον κυρίαρχο στο πολιτικό σκηνικό της υπό διερεύνηση περιόδου ΣΥΡΙΖΑ ο Κωνσταντινίδης εντοπίζει τέσσερα βασικά σταθερά στοιχεία της στρατηγικής του: πρώτον, τη δημιουργία εξωτερικών εχθρών, δηλαδή την απόδοση ευθυνών για βασικές πολιτικές του επιλογές ή για αρνητικές πολιτικές εξελίξεις σε φορείς εκτός χώρας και εκτός ευθύνης του. Δεύτερον, τη δημιουργία 'μονόδρομων διλημάτων'. Ο ενδιαφέρων όρος, τον οποίο εισάγει ο Κωνσταντινίδης, εννοιολογείται με βάση την υπερβολική χρήση του συναισθήματος από την πλευρά του ΣΥΡΙΖΑ, ιδίως στην περίπτωση του δημοψηφίσματος του 2015. Εδώ ο συγγραφέας παραλείπει να ενσωματώ-

σει στη συζήτηση την αντίστοιχη χρήση συναισθηματικών διλημάτων από την πλευρά των αντιπάλων του ΣΥΡΙΖΑ, σε μια αναμέτρηση στην οποία το συναισθήμα δεν ήταν χαρακτηριστικό μόνο της μιας πλευράς. Ο συγκεκριμένος όρος μπορεί να περιγράψει σχεδόν το σύνολο της δημόσιας επικοινωνίας στη συγκυρία του δημοψηφίσματος και όχι μόνο την επικοινωνία του ΣΥΡΙΖΑ. Τρίτον, ο Κωνσταντινίδης τονίζει ως κεντρικό στρατηγικό στοιχείο της παρουσίας του ΣΥΡΙΖΑ την προσπάθεια διατήρησης της εικόνας του 'νέου' και αντισυστημικού κόμματος. Τέλος, το τέταρτο στοιχείο που αναδεικνύει ο συγγραφέας είναι η φαινομενικά παράδοξη κυβερνητική συμμαχία με το κόμμα των Ανεξάρτητων Ελλήνων (ΑΝ.ΕΛ): ερμηνεύει δε την επιλογή αυτή και την αρμονική συμβίωσή τους για το σύνολο της μελετώμενης περιόδου με βάση μια 'αντιμνημονιακή' συγκολλητική ουσία και την πιθανή ομοιότητα των ακροατηρίων ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝ.ΕΛ.

Για τη Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) ο συγγραφέας χωρίζει την υπό μελέτη περίοδο σε δύο υποπεριόδους, πριν και μετά από την εκλογή του Κυριάκου Μητσοτάκη στην ηγεσία του κόμματος. Στην ανάλυση της πολιτικής παρουσίας της ΝΔ ο Κωνσταντινίδης

επιστρατεύει τη συσσωρευμένη γνώση στη σχετική βιβλιογραφία, την οποία κατέχει σε βάθος, και προβαίνει σε στοχευμένες επισημάνσεις, αναγνωρίζοντας ιστορικές συνέχειες. Μία από τις καιρίες επισημάνσεις του είναι ότι η ΝΔ, κάθε φορά που βρίσκεται στη διαδικασία ανάδειξης αρχηγού, παρακάμπτει τη συζήτηση περί της ιδεολογικής και πολιτικής ταυτότητάς της και επικεντρώνεται στα ατομικά χαρακτηριστικά του αρχηγού, τα οποία στη συνέχεια θεωρείται ότι φέρει και το όλο κόμμα. Υπ' αυτό το πρίσμα, ο Κωνσταντινίδης θεωρεί ότι μετά τις διαδοχικές ήττες του 2015, η δράση της ΝΔ χαρακτηρίζεται από δύο εν πολλοίς αντίρροπες πτυχές στρατηγικής. Η μία αφορά τις μεταρρυθμιστικές θέσεις του αρχηγού, οι οποίες πολιορκούν τον μεσαίο χώρο, ενώ η άλλη τις συντηρητικές θέσεις του κόμματος σε μια σειρά από κοινωνικά ζητήματα, προκειμένου να συσπειρωθεί το παραδοσιακό δεξιό ακροατήριο της ΝΔ και να περιοριστούν οι διαρροές προς την Ακροδεξιά. Ο Κωνσταντινίδης αξιολογεί την πρώτη ως μάλλον αποτυχημένη και τη δεύτερη ως μη προσφέρουσα καλές υπηρεσίες στη λειτουργία της δημοκρατίας. Μεγάλη έμφαση δίνεται στις εκλογές για την ανάδειξη αρχηγού του κόμματος, ως

διεργασίας που τελικά απέτυχε να αποσαφηνίσει τον ιδεολογικοπολιτικό χαρακτήρα της ΝΔ. Επίσης, η ΝΔ αντιμετωπίζεται μεν ως το κυρίαρχο δημοσκοπικά κόμμα, όμως, σύμφωνα με την ανάλυση του Κωνσταντινίδη, η κυριαρχία της είναι εύθραυστη, αφενός γιατί υποτιμά τον παράγοντα ΣΥΡΙΖΑ και την ευρέως ελκυστική λαϊκιστική ροπή του και, αφετέρου, γιατί η στρατηγική της ΝΔ έχει έντονα στοιχεία ετεροπροσδιορισμού και υστερεί σε πρωτότυπο προγραμματικό λόγο. Πρόκειται για επισημάνσεις που θα μπορούσαν να ιδωθούν και ως ερευνητικές υποθέσεις προς εμπειρικό έλεγχο για το εκλογικό έτος 2019.

Αναφορικά με τον χώρο του Κέντρου, από την ανάλυση του συγγραφέα λείπουν εκ των πραγμάτων μια σειρά από πραγματολογικά δεδομένα και πυκνές πολιτικές εξελίξεις που συνέβησαν μετά την έκδοση του βιβλίου. Ο χώρος του Κέντρου είναι πολύ διαφορετικός στις αρχές του 2019 από ό,τι ήταν όταν έγραφε ο Κωνσταντινίδης. Παρόλα αυτά, οι τρεις βασικοί αναλυτικοί άξονες που εντοπίζει εκείνος στη στρατηγική του συγκεκριμένου χώρου μπορούν και πάλι να αντιμετωπιστούν ως εύλογες εμπειρικές υποθέσεις. Η πρώτη υπόθεση, αυτή της σύγκλισης των

δυνάμεων του χώρου και της συγκρότησης ενιαίου φορέα επιβεβαιώθηκε πρόσκαιρα με τη δημιουργία του Κινήματος Αλλαγής (ΚΙΝΑΛ), για να διαψευστεί αμέσως μετά με ηχηρό τρόπο, με την αποχώρηση του Ποταμιού και αργότερα μεγάλου αριθμού αυτόνομων στελεχών και στελεχών της ΔΗΜΑΡ. Η δεύτερη, σύμφωνα με την οποία το Ποτάμι θα αποτελούσε την κινητήριο δύναμη διεύρυνσης του κεντρικού χώρου προς τα δεξιά σε βάρος της ΝΔ, επιβεβαιώθηκε μόνο εν μέρει για ένα διάστημα, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της δυναμικής της μάλλον ακυρώθηκε από το θέμα της Συμφωνίας των Πρεσπών. Σε μεγάλο βαθμό το ίδιο συμβαίνει και με την υπόθεση για τον αντιλαϊκιστικό ρόλο του Κέντρου και τη δημιουργία ενός καινούριου άξονα αντιπαράθεσης, με στόχευση κυρίως ενάντια στους ΑΝ.ΕΛ. Η συμπόρευση του ΚΙΝΑΛ και μέρος βουλευτών του Ποταμιού με τη ΝΔ και τις εθνολαϊκιστικές δυνάμεις στα δεξιά της στο θέμα της Συμφωνίας των Πρεσπών πάγωσε και αυτή τη διαδικασία και διέψευσε την ανωτέρω εύλογη υπόθεση.

Ο Κωνσταντινίδης αφιερώνει δύο κείμενα στο ζέον ζήτημα της Άκρας και της εξτρεμιστικής Δεξιάς. Στο ένα από αυτά αναλύεται ο Γιώργος Καρατζαφέρης.

Στο άλλο, που αφορά τη Χρυσή Αυγή (ΧΑ), ο συγγραφέας, πραγματοποιώντας μια στοχευμένη και θεωρητικά τεκμηριωμένη ανάλυση δημοσκοπικών δεδομένων καταλήγει ότι οι ψηφοφόροι της ΧΑ δεν την επιλέγουν για τις αντιμνημονιακές ή αντιμεταναστευτικές της θέσεις, αλλά κυρίως για τις αυταρχικές μεθόδους της. Όπως χαρακτηριστικά γράφει, 'την επιλέγουν για τον τρόπο της περισσότερο από ό,τι για τον λόγο της', θυμίζοντας τη γνωστή θεώρηση ότι ο φασισμός είναι πρώτα από όλα πράξη και όχι ιδέες.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου του ο Κωνσταντινίδης παραθέτει μια σειρά από κείμενα σχετικά με διεθνείς εκλογικές αναμετρήσεις (ΗΠΑ, Αυστρία, Ισπανία, Ολλανδία, Γερμανία, Γαλλία) και δημοψηφίσματα (Μ. Βρετανία, Ιταλία, Ουγγαρία). Η ανάλυση είναι εμπειριστατωμένη και εμφορείται από τη συγκριτική λογική που ο συγγραφέας γνωρίζει καλά. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει και η προσέγγιση στα δημοψηφίσματα. Ο Κωνσταντινίδης επιστρατεύει στις αναλύσεις του τόσο τις σχετικές θεωρίες για το πώς η ψήφος στα δημοψηφίσματα είναι συνήθως ψήφος σχετικά με το status quo, αλλά και χρησιμοποιεί, υπόρρητα, επιρροές από τα συμπεριφοριστικά οικονομικά,

ώστε να εξηγήσει γιατί τελικά μια σειρά από εκλογικά σώματα, του ελληνικού συμπεριλαμβανομένου, έκαναν την επιλογή του ρίσκου και όχι του status quo, στην προσπάθειά τους να αμφισβητήσουν τις ελίτ.

Σε επίπεδο αναλυτικών εργαλείων το βιβλίο του Κωνσταντινίδη χαρακτηρίζεται κυρίως από χρήση ορθολογικών μοντέλων, αν όχι στην αγνή μορφή τους, τουλάχιστον σε κάποια υβριδική τους. Τα κόμματα αντιμετωπίζονται ως ατομικοί δρώντες (και όχι ως συλλογικά υποκείμενα με εσωτερική πολυμέρεια), έχουν στρατηγικούς στόχους και οι δράσεις τους γίνονται αντιληπτές ως μέσα επίτευξης συγκεκριμένων ιεραρχημένων στόχων. Επίσης, η ανάλυση είναι αρκετές φορές 'τοπογραφική', με την έννοια του αφαιρετικού ιδεολογικού χώρου, κάτι που προσιδιάζει σαφώς στις ορθολογικές προσεγγίσεις. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται μεγάλη σημασία στη ρητορική των κομμάτων και τις επικοινωνιακές τακτικές τους. Επίσης, ιδιαίτερα σε ό,τι έχει να κάνει με την ελληνική πραγματικότητα, οι αναλύσεις του Κωνσταντινίδη διαπνέονται και από το γνωστό ερμηνευτικό εργαλείο του πολιτισμικού δυϊσμού του Διαμαντούρου, σύμφωνα με τον οποίο η ελληνική πολιτική μπορεί να ιδωθεί μέσα από το πρίσμα μιας διαρκούς δια-

πάλης μεταξύ μιας κουλτούρας των μη προνομιούχων και μιας εκσυγχρονιστικής κουλτούρας. Ακόμα, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι, ειδικά στο δεύτερο μέρος του βιβλίου που αφορά τα ελληνικά πολιτικά κόμματα και τις εκλογικές αναμετρήσεις του 2015, ο συγγραφέας επιλέγει να δώσει μεγαλύτερο βάρος στη συμπεριφορά και τις στοχεύσεις των πολιτικών ελίτ και μικρότερη στην ανάλυση των χαρακτηριστικών της κοινωνικής διεξόδου των πολιτικών κομμάτων και στα κοινωνικά αιτήματα που αυτά καλούνταν να εκπροσωπήσουν.

Αν και δεν διαθέτει βιβλιογραφικές αναφορές —κάτι που θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στον αναγνώστη να προσπελάσει τον πλούτο της βιβλιογραφίας που εμφανώς κατέχει και αξιοποιεί ο συγγραφέας—, το βιβλίο του Κωνσταντινίδη αποτελεί ένα επιστημονικό πόνημα με εκλαϊκευτικό χαρακτήρα, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον μελετητή των σχετικών φαινομένων εντός του ακαδημαϊκού πλαισίου. Ταυτόχρονα, είναι απολύτως προσβάσιμο στον ανήσυχο αναγνώστη, στον ενεργό πολίτη, συμβάλλοντας στην εξωστρέφεια της πολιτικής επιστήμης.

Γιάννης Τσίρμπας